

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА МАДАНИЯТ СОҲАЛАРИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА ҲОЛАТИ (2017-2023 йиллар)

У.Е.Хужаниязов – тарих фанлари бўйича фалсафа доктори
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: мустақиллик, маданият, санъат, театр, фестивал, ислохот, спектакл, халқаро, мусиқа, эстрада.

Ключевые слова: независимость, культура, искусство, театр, фестиваль, реформа, спектакль, международный, музыка, эстрада.

Key words: independence, culture, art, theatre, festival, reform, performance, international, music, pop.

Кириш. Такидлаш керакки кейинги йилларда мамлакатимизда ҳамма соҳалар қатори маданият ва санъат соҳасида ҳам янгиланиш ҳамда модернизация ишлари жадал олиб борилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 31 майдаги “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3022-сон Қарорининг эълон қилиниши, шунингдек, маданият ва санъатнинг ҳаётимиздаги ўрни ҳамда аҳамиятини ошириш, маданият ва санъат муассасаларининг фаолиятини ташкил қилиш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган чора-тадбирлари дастурининг тасдиқланиши республикамиздаги маданият ва санъат муассасаларини янги босқичга кўтариш учун катта замин яратди.

Адабиётлар таҳлили ва методлар. Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар, яъни тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик ҳамда фанлараро ёндошувлар асосида ёритилган. Шунингдек мавзунини ёритишда, тадқиқотга доир нашр этилган илмий мақолалар, архив ҳужжатлари таҳлил қилинди ҳамда умумий маълумотлар сифатида фойдаланилди.

Натижалар. Қорақалпоғистон Республикасида кейинги йилларида маданият ва санъат соҳасида катта ислохотлар, янгиланишлар амалга оширилиб, катта ютуқларни қўлга киритилмоқда.

Муҳокама. Қорақалпоғистонда театр санъати халқ маданий ҳаётида катта мавқега эга бўлиб келмоқда. Кейинги йилларида қорақалпоқ театр санъати ҳар жиҳатдан камол топиб, ўз тараққиётида бир қанча ютуқларни қўлга киритди. Бугунги кунда қорақалпоқ диёрида 3 та давлат театри мавжуд бўлиб улар, Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат мусикали академик театри, Сапар Хўжаниёзов номидаги Қорақалпоғистон ёш томошабинлар театри ва Қорақалпоқ давлат кўғирчоқ театрларидир.

Юртимизнинг катта театрлардан бири бўлган Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат мусикали театрига Ўзбекистон Республикаси Маданият Вазирлигининг 2017 йил 22 февралдаги 240-сонли қарори билан “Академик театр” мақоми берилди [1]. Бу эса театр тарихида муҳим воқеа бўлди ва театр жамоасини янгидан-янги ютуқларга илҳомлантирди. Мазкур йили театр Тошкент шаҳрида республика театрлари орасида ўтказилган “Сени қўйлаймиз, Замондош” кўрик танловига К. Раҳманов, Қ.Заретдиновларнинг “Муҳаббат шамоли” мусикали драмаси билан қатнашиб, III ўринни, 2018 йили Тошкент шаҳрида ўтказилган “Дебют-2018” V-Республика кўрик-

фестивалига М.Реймов томонидан саҳналаштирилган “Лувр ўрдаги” спектакли билан қатнашиб I ўринни эгаллади [2].

Сапар Хўжаниёзов номидаги Қорақалпоғистон ёш томошабинлар театри жамоаси 2018 йили ўзининг янги биносига эга бўлди. Театрнинг янги биносини қуриш учун жами 10 млрд. 313 млн. сўм маблағ ажратилди. Жаҳон андозаларига тўлиқ жавоб берадиган янги театр биносининг қуриб битирилиши театр жамоасига халққа янада самарали хизмат кўрсатишга ва катта муваффақиятларга эришиш имкониятларини яратди [3].

Хусусан, 2020 йили Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган “Дебют-2020” VI-Республика фестивалига Рей Куниднинг “Қора дипломат” спектакли билан қатнашиб “Режиссёр ва рассомнинг муваффақиятли ҳамкорлиги” номинациясини, шунингдек, “Эҳтиром-2020” мукофотининг “Йил спектакли” номинацияси (П.Айтмуратов “Устоз тағдири”) ғолиби бўлишди. 2022 йил 26-30 сентябр кунлари бўлиб ўтган “Дебют-2022” кўрик танловига режиссёр Султан Қаллибеков томонидан саҳналаштирилган “Қўрқит ота” спектакли билан қатнашиб иккинчи ўринни эгаллашди [4].

Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг 2019 йил 15 майдаги “Сени қўйлаймиз, замондош!” V - Республика театрларининг кўрик-фестивалини ўтказиш тўғрисида”ги 293-сонли буйруғига мувофиқ Қорақалпоғистон Республикаси Нукус шаҳрида 10-16 июнь кунлари “Сени қўйлаймиз, замондош!” Ўзбекистон театрларининг V республика кўрик-фестивалининг ўтказилиши республика маданий ҳаётида катта воқеа бўлди. Мазкур фестивалда Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат академик мусикали театри “Саҳоват боғи” спектакли билан қатнашиб, биринчи ўринни эгаллади [2]. Сапар Хўжаниёзов номидаги Қорақалпоғистон ёш томошабинлар театри жамоаси эса Б.Айтмуратов қаламига мансуб “Мўйноқда бахтнинг тонглари отди” спектакли билан қатнашиб “Энг яхши драматургия” номинацияси ғолиби бўлди.

Бугунги кунда қорақалпоқ театр жамоалари ижодий имкониятларини янада кенгайтириб, чет элларга ижодий сафарлар уюштиришмоқ. Жаҳон миқёсида ўтказилаётган танлов ва фестивалларда муносиб иштирок этиб, турли номинациялар бўйича муваффақиятларга эришмоқда. Масалан, 2018 йили Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат мусикали академик театр жамоаси Қирғизистон республикасида ўтказилган “Айтматов ва театр” халқаро театрлар фестивалига Ч.Айтматов асари асосида саҳналаштирилган “Лувр ўрдаги” номли спектакли билан қатнашиб III ўринни эгаллади. Шунингдек, театр жамоаси 2021 йили июль ойида Туркия давлатининг Трабзон шаҳрида ўтказилган Халқаро

театрлар фестивалига Ч.Айтматов асари асосида сахналаштирилган “Жамила” спектакли билан катнашди [2].

Маълумки бахшичилик санъати халқ оғизаки ижодининг кенг тарқалган жанри ҳисобланади. Кейинги йилларда республикада ижоднинг бошқа йўналишлари каби бу йўналиш ҳам кенг ривожланмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 апрелдаги “II Халқаро бахшичилик санъати фестивалига тайёргарлик кўриш ва бахшичилик санъатини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5070-сон Қарори қабул қилинди. Бу қарор асосида 2021 йил сентябрь ойида Нукус шаҳрида II Халқаро бахшичилик санъати фестивали бўлиб ўтди. Фестивалга жаҳоннинг 22 та давлатидан 100 дан ортиқ бахши, оқин ва жировлар катнашди. Фестивал бош соврини – Гран-прини қорақалпоғистонлик ёш бахши Жанибек Пиязов ва иккинчи ўринни “Қорақалпоғистон халқ бахшиси” Гулбаҳор Аҳимбетовалар қўлга киритди.

Бундан ташқари, фестивал доирасида Нукус шаҳридаги Опера ва бахшичилик санъати мактаб-интернатида «Бахшичилик санъатининг жаҳон маданияти цивилизациясида тутган ўрни» номли II халқаро илмий-назарий конференция бўлиб ўтди. Унга 23 нафар маҳаллий ва 17 нафар хорижий олимлар катнашдилар [5]. Мўйноқ шаҳрида “Орол балқларидан 99 хил таомлар” халқаро гастрономик фестивали ўтказилди. Анжуман муносабати билан республикага кўплаган хорижий давлатлардан сайёҳлар, халқаро ташкилот вакиллари, жаҳон оммавий ахборот воситалари ходимлари ташриф буюришди.

Мустақиллик йилларида концерт ташкилотлари ўз репертуарларини замонавий ва эстрада кўшиқлари, ўйинлари билан бойита бориб, тингловчиларга эстетик завқ бағишлашга, концертларнинг бадиий савиясининг юқори бўлишига ҳаракат қилмоқдалар. Бу ҳар йили ўтказилиб келинаётган Наврўз ва Мустақиллик байрамларида, Тошкент шаҳридаги томошаларда узлуксиз иштирок этиб келаётган “Айқулаш” Қорақалпоқ миллий рақс ансамбли фаолиятида яққол кўзга ташланади. Бу жамоа Қорақалпоқ санъатини дунёга танитиш бўйича ҳам эътиборга молик ишлар қилишди.

2021 йилнинг 27 ноябрь куни “Айқулаш” Қорақалпоқ давлат миллий фольклор ансамблининг 65 йиллик юбилей кечаси ўтказилди ва шу юбилей муносабати билан республикада биринчи марта “Қорақалпоғистонда хореография санъатининг ривожланиш тарихидан” мавзусида I Республика илмий-назарий конференцияси ўтказилди [5].

Истиклол йилларида мамлакатимизда талантли ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларни янгидан-янги ижодий ишларга рағбатлантириш ва янада фаоллаштириш, уларнинг маънавий олами ва маданий савиясини юксалтириш, тадбирларига, санъатнинг барча турларига, жумладан, мусиқа санъати ривожига алоҳида эътибор берилмоқда.

Биринчи Президентимиз ташаббуси билан таъсис этилган “Нихол” мукофоти ҳамда анъанавий тарзда ўтказилаётган “Ягонасан, муқаддас Ватан”, “Келажак овози”, кўрик-танловлари ҳаётини санъатга

бағишлашни дилига туккан ёшларнинг истеъдодларни кашф этишга, уларга кенг йўللار очиб беришга хизмат қилмоқда. Хусусан 2019 йили бахшичилик йўналиши бўйича Муҳаммед Тўрабеков ва жиров Адилбек Бақтибаев, 2022 йилда эса жиров Довран Ендирбеков ва хореография йўналиши бўйича Жанар Тўраевалар “Нихол” давлат мукофоти соҳиблари бўлишди [5].

Бугунги кунда юртимизда маданият ва санъат соҳаси муассасаларини юқори малакали кадрлар билан таъминлаш масаласи долзарб масалалардан бири ҳисобланнади. Қорақалпоғистон Республикаси маданият ва санъат муассасаларини малакали кадрлар билан таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 5 апрелда “Ўзбекистон давлат консерваториясининг Нукус филиалини ташкил этиш чора-тадбирлар тўғрисида” 186-сонли Қарори қабул қилинди. Шу қарор асосида Ўзбекистон давлат консерваториясининг Нукус филиали ташкил қилиниб 2021/2022 ўқиш йилида 5 та йўналиш бўйича 47 нафар талаба қабул қилинди. Мазкур йили филиалда “Халқ созлари” ансамбли, “Халқ созлари” оркестри, “Симфония” ва “Камера” оркестрлари ташкил этилди. Ҳозирги кунда филиалда 1 та факультет ва 2 та кафедра мавжуд бўлиб уларда 32 нафар профессор-ўқитувчи 166 нафар талабага билим бермоқда. Республикада бундай олий таълим муассасаларининг ташкил қилиниши маданият ва санъат муассасаларини малакали кадрларга бўлган эҳтиёжларини қондиришга замин яратмоқда.

Маълумки, ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавий камол топишида санъатнинг ўрни бекиёсдир. Айниқса, мусиқа санъати болалар руҳий-маънавий оламининг ва маданий савиясининг юксалишида алоҳида ўрнига эга. Шунинг учун ҳам бугунги кунда юртимизда болалар мусиқа таълимига катта эътибор қаратилмоқда. Юртимизда мухташам мусиқа ва санъат мактабларининг қад ростлаши бунинг ёрқин далилидир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 30 сентябрдаги “Опера санъатига ихтисослаштирилган мактаб – интернат ташкил этиш тўғрисида”ги 595-сонли Қарорининг қабул қилиниши ёшларимизнинг маънавий савиясини ошириш, уларнинг миллий ва жаҳон мусиқа санъати ва маданиятини ўрганиши учун зарур шарт-шароитлар яратишда муҳим воқеа бўлди. Шу қарор асосида 2021-2022 ўқув йилида Нукус шаҳридаги 24-сонли болалар мусиқа ва санъат мактаби негизида, опера санъатига ихтисослаштирилган мактаб-интернат ташкил этилди. Бундай замонавий талабларга жавоб берадиган таълим муассасаларининг қурилиши ёшларимизнинг маънавий-руҳий юксалишига ҳукуматимизнинг қилаётган ғамхўрлигининг бир кўринишидир.

Опера ва бахшичилик санъатига ихтисослаштирилган мактаб-интернати ҳамда консерваторияни тамомлаган ёшларни иш билан таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарори билан “Қорақалпоғистон опера ва балет театри”ни ташкил этиш белгиланди. Ташкил этилиши белгиланган театр биносига ер ажратиш ва смета ҳужжатларини ишлаб чиқиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Маданият ва туризм вазирлиги ҳамда Вазирлар Маҳкамасига тавсиялар берилган [5].

Республикадаги мусиқа ва санъат мактабларида таълим олаётган ўқувчилар республикаимиз бўйича ўтказиб келинаётган дастурий кўрик танловларга, мунтазам равишда қатнашиб келмоқда ва ғолибликни қўлга киритишмоқда. Масалан, 2019 йили Нукус шаҳрида жойлашган 22-сонли болалар мусиқа ва санъат мактабининг "Айқулак" болалар ўйин ансамбли Тошкент шаҳрида ўтказилган "Шарқ атир гули" номли Халқаро фестивалига қатнашиб "Гранпри" ғолиби бўлиши ва 2020 йил май ойида Испания давлатида бўлиб ўтадиган танловга йўланмани қўлга киритди.

Ҳозир кунда кунда Қорақалпоғистон Республикаси Маданият вазирлиги тизимида 2 та ихтисослаштирилган маданият ва санъат мактаби, 1 та мактаб-интернати, 24 та болалар мусиқа ва санъат мактаблари ва 2 та олий ўқув юрти фаолият юритмоқда [5].

Қорақалпоқ ёш санъаткорлари овози бугунги кунда дунё сахналари узра баралла янграмоқда. Ёқимли овоз, сеҳрли рақслар соҳиблари халқаро миқёсда ўтказилаётган кўрик-танловларда ғолибликни қўлга киритмоқда. Хусусан, 2018 йили Россия Федерациясининг Екатеринбург шаҳрида ўтказилган "Краски народов мира в проектах берега надежды" танловида фольклор йўналиши бўйича иштирок этган Муҳаммад Тўрабеков Гран-При ғолиби бўлди, мазкур йили Қозоғистон Республикаси Олмота шаҳрида бўлиб ўтган "Индиго" халқаро ижодий танлов-фестивалида

Гулшинар Худайбергенова "Анъанавий ижро. Фольклор. Соло" номинасияси бўйича қатнашиб биринчиликни олишга эришди. Шунингдек, 2019 йили Нукус давлат педагогика институти талабаси Динара Нуратдинова Польша давлатининг Лодзь шаҳрида ўтказилган "Золотая лодка" IX халқаро ёш фольклор ижрочилар фестивалига қатнашиб Гран-При соҳиби бўлди. Бундан ташқари мазкур институтнинг яна бир талабаси Баҳадир Қуатбаев 2020 йилда Қозоғистон Республикаси Нур-Султан шаҳрида ўтказилган "Gloria" халқаро фестивалига қатнашиб юксак соврин Гран-Прини қўлга киритди. Мазкур йили, яна бир қорақалпоғистонлик ёш санъаткор Париж шаҳрида ўтказилган "PRO ART" халқаро кўп жанрли танлов фестивалга қатнашиб "Фольклор вокал. Соло" номинасияси бўйича биринчиликни қўлга киритди. Буларнинг барчаси Қорақалпоғистонлик ёшларнинг мустақиллик йилларида ўз истеъдодларини баралла юзага чиқариб давлатимиз яратиб бераётган имкониятлардан самарали фойдаланаётганлигининг бир далилидир.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, бундай ютуқларнинг барчаси сўнги йилларида давлатимиз томонидан маданият ва санъат соҳасининг ривожланиши, ҳамда халқимизни маънавий томондан яна ҳам бойитиш, унга маданий хизмат кўрсатиш савиясини ошириш мақсадида амалга оширилаётган комплекс чора-тадбирларнинг самарасидир.

Адабиётлар

1. ҚР. Маданият вазирлиги жорий архиви. Маданият вазирлигининг 2017 йил ҳисоботи. 6-б.
2. Сейтназарова Т. Бердақ номидаги қорақалпоқ давлат академик мусиқали театрининг шаклланиш жараёнлари. // "Oriental and Culture" Scientific-Methodical Journal. Volume 4, Issue 1/ February 2023.
3. Қорақалпоқ ёш томошабинлар театри янги бинога эга бўлди. Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали. <https://old.gov.uz/uz/news/view/18525>
4. Бахиева Б. "Қўрқит ота" қорақалпоқ театрида. // «Маданият ва санъат», 2023, №2. 189-б.
5. Маданият вазирлиги жорий архиви. Қорақалпоғистон Республикаси Маданият вазирлиги ва унга қарашли муассасаларнинг 2017-2022 йиллар давомида амалга оширилган ишлари ҳисоботи. 5-б.

РЕЗЮМЕ. Мазкур илмий мақолада 2017-2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикаси маданияти ва санъати соҳасидаги ютуқлар ҳақида айtilган.

РЕЗЮМЕ. В данной научной статье рассказывается о достижениях в области культуры и искусства Республики Каракалпакстан в 2017-2023 годах.

SUMMARY. This research article describes the achievements in the field of culture and art of the Republic of Karakalpakstan in 2017-2023.

ЯНГИБАЙ ДОСУМОВТЫҢ ИЛИМИЙ МИЙРАСЫ

Б.А.Коцанов – тарийх илимлериниң докторы, профессор
Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

З.М.Абдуллаева – ассистент оқытыўшы

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: Амударё бўлими, Тўрткўл уезди, Ўрта Осиё коммунистлик университети, Хоразм округи, Ўқитувчилар институти.

Ключевые слова: Амударьинский отдел, Турткульский уезд, Среднеазиатский коммунистический университет, Хорезмский округ, Институт учителей.

Key words: department of Amudarya, Turtkul county, Communist University of Central Asia, Khorezm district, Teacher's Institute.

Тарийхтаныў илиминиң машқалалы мәселелеринен бири тарийхшы алымлар ҳам олардың шығармаларының қунлылығын терең үйрениў ислери менен белгиленеди. Тарийхшы алымлар мийнетлери ҳам олардың өмир жолын изертлеў тарийх илиминиң әҳмийетли бағдарларының бири. Себеби, олар тәрепинен жаратылған шығармаларда үлкемиз

тарийхының социал-экономикалық ҳам мәдений турмысын жарытыўға айрықша итибар қаратылған болады. Соңғы жылларда Қарақалпақстан тарийхын изертлеўге өз өмирин арнаған тарийхшылардың өмир жолын ҳам илимий мийнетлерин изертлеў барысында әмелий ислер әмелге асырылмақта.

Халқымыздың XX әсирдиң биринши ярмындағы,